

Zapiski bibliograficzne

ZIEMIE ZACHODNIE

„OFENSYWA REWIZJONIZMU NIEMIECKIEGO”. Zachodnia Agencja Prasowa. Poznań—Warszawa 1960, s. 101.

Autorzy powyższej pracy (T. Derlatka, R. Nurowski, A. Leśniewski) omawiają główne przejawy rewizjonizmu zachodnioniemieckiego, który w r. 1960 stał się oficjalnym programem politycznym rządu NRF. Przedstawiają oni kolejno: najważniejsze organizacje przesiedleńcze, zjazdy i imprezy rewizjonistyczne, placówki tzw. *Ostforschung*, atmosferę manifestacji odwetowych, przemiany w łonie SPD, jedynej dotąd partii opozycyjnej w NRF oraz głosy opinii publicznej Europy zachodniej.

WILHELM SZEWCZYK: Odwetowcy na Parnasie. Instytut Śląski w Opolu. Komunikat nr 39. Opole 1959, s. 26.

Jest to szkic na temat zachodnioniemieckiej literatury pięknej, która propaguje rewizjonistyczne hasła odwetu odnośnie do polskich Ziemi Zachodnich i Północnych. Cechą tej literatury jest przede wszystkim prowincjonalizm, wyrażający się w kontynuowaniu tradycyjnych wątków, niezmienności schematu obyczajowego i moralnego oraz przecenianiu elementów krajobrazowych. Celem jej zaś jest utrwalanie w pamięci rzekomych krzywd i bezprawia; temat rzeczki, klęski, w siedleń pojawia się najczęściej w książkach tego nurtu literatury zachodnioniemieckiej.

Mimo że utwory te nie przedstawiają większej wartości artystycznej, co podkreśla sama krytyka zachodnioniemiecka, mają one niejednokrotnie większe możliwości oddziaływania niż prawdziwie wartościowe dzieła literackie.

„KOMUNIKATY MAZURSKO-WARMIŃSKIE”. Kwartalnik, nr 3/1960. Stacja Naukowa Polskiego Towarzystwa

Historycznego w Olsztynie. Olsztyn 1960, s. 158.

W dziale artykułów T. Grygier w rozprawie pt. *Rozwój ruchu polskiego na Mazurach w latach 1902—1914* kontynuuje swoje rozważania na temat ruchu mazurskiego w okresie coraz brutalniejszej polityki germanizacyjnej i eksterminacyjnej władz wschodni-pruskich.

W okresie tym przed ruchem polskim na Mazurach stanęły nowe zadania związane z wyborami 1903 r. i obchodami 500-rocznicy bitwy pod Grunwaldem.

W dziale materiałów opublikowano trzy artykuły: J. Obliaka, *Szkoła Muzyczna w Świętej Lipce* (uczniem tej szkoły był m. in. Feliks Nowowiejski); A. F. Klonowskiego, *Mazurskie chałupy podcieniowe* oraz J. Wróblewskiego, *Rozwój bibliotek powszechnych w powiecie olsztyńskim w latach 1946—1959*.

Na szczególne podkreślenie zasługuje dział recenzji. Zamieszczono w nim omówienia najważniejszych prac dotyczących zagadnień stosunków polsko-krzyżackich, które ukazały się w bieżącym roku, w 550-rocznicę bitwy pod Grunwaldem.

„SZKICE SŁUPSKIE”. Polskie Towarzystwo Historyczne, Oddział w Słupsku. Biblioteka Słupska t. 6. Wydawnictwo Poznańskie 1960, s. 72.

W skład kolejnego tomiku „Biblioteki Słupskiej” wchodzi popularyzatorskie opracowania wybranych zagadnień z dziejów Słupska.

H. Kaczmarczyk w „Szkicach słupskich XVI—XVIII w.” przedstawia ogólnie strukturę władz miejskich, wymiar sprawiedliwości, łącznictwo i formy opieki nad ubogimi, zaburzenia religijne

w Słupsku w początkach XVI w., szkolnictwo słupskie oraz zatargi pastorów z radą miejską w latach 1600—1650.

W następnym szkicu pt. Próba przedstawienia wydarzeń reformacyjnych w niektórych miastach Pomorza Zachodniego ten sam autor stwierdza, że ruchy reformacyjne w Słupsku były ściśle związane z konfliktami społecznymi. Przyjęcie przez Słupsk luteranizmu w latach trzydziestych XVI w. było związane z ogólną sytuacją polityczną i społeczną Pomorza.

M. Łypaczewska zestawiła i opatrzyła krótką charakterystyką 26 grodzisk słowiańskich w powiecie słupskim.

Charakterystycznego epizodu z dziejów Słupska dotyczy szkic pióra A. Mუსzyńskiego pt. Z pobytu generała Nobilego w Słupsku w r. 1928. W skład powyższego tomiku ponadto wchodzi: kronika ciekawszych wydarzeń i faktów w dziejach Słupska i powiatu w okresie od X w. do 1945 r. opracowana przez członków Oddziałów PTH, pra-

cowników Archiwum, Muzeum i Stacji Naukowej PTH w Słupsku oraz wybrane podania i gawędy słowiańskie, ze Słupska i okolic, a także pomorskie padania dworskie.

JERZY BAŁLABAN: Jan Łangowski — zasłużony dziennikarz i działacz społeczny. Instytut Śląski w Opolu. Komunikat nr 41. Opole 1960.

Jest to zarys biograficzny J. Łangowskiego, wybitnego działacza polskiego w Niemczech, od 1931 r. redaktora naczelnego opolskich „Nowin Codziennych”, więźnia obozu koncentracyjnego w Buchenwaldzie, po 1945 r. redaktora tygodnika „Ziemia Lubuska”, a następnie „Dziennika Zachodniego” w Opolu.

Biografia Łangowskiego jest zarazem ciekawym przyczynkiem do dziejów Polaków w Niemczech, metod germanizacji Śląska i likwidacji polskiego przez hitlerowskie Gestapo.

Zestawił W. T.

NIEMCY W DOBIE IMPERIALIZMU

Opracowania dotyczące całego okresu

HUGO WECZERKA: Kirchliche Gliederung Ost- Mitteleuropas in der Neuzeit. Überblick und kartographische Probleme. „Zeitschrift für Ostforschung”, 1960, H. 2/3, s. 275—333.

Studium Weczerki jest dokumentacją atlasu: „Atlas. Östliches Mitteleuropa, hrsg. v. Th. Kraus, E. Meynen, H. Mortensen und H. Schlenger. Bielefeld 1959, Blatt 25: Die kirchliche Gliederung um 1910 und 1935, 4 Karten im Masstab 1:4 Mill. Bearb. von H. Weczerka.

Studium obejmuje następujące obszary: wschodnie Niemcy i Polskę w granicach z 1937 r., prawie całą Czechosłowację, część Austrii, Węgier, Litwy, Łotwy, ZSRR i Rumunii. Chronologicznie punkt ciężkości położony został na okres 1910—1935, jednak rozważania wstępne zaczynają się najczęściej od okresu reformacji. Autor uwzględnił następujące kościoły: rzymsko-katolicki,

grecko-katolicki, prawosławny, czechosłowacki i najważniejsze kościoły ewangelickie.

Weczerka zastrzegł się, że jego dokumentacja nie rości sobie pretensji do wyczerpania zagadnienia, z uwagi na wielkość opracowywanego obszaru i trudno dostępne źródła.

Niemcy wilhelmińskie

B. A. AJZIN: W. I. Lenins Kampf gegen Opportunismus und Revisionismus in der deutschen Arbeiterbewegung (1898—1914). „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” 1960, H. 3, s. 720—751.

We współczesnej literaturze socjaldemokratycznej na Zachodzie utrzymuje się wersja, jakoby leninizm był zjawiskiem czysto rosyjskim, narodowym, które nie wywarło żadnego wpływu na zachodnioeuropejski ruch robotniczy. I tak np. Benedykt Kautsky twierdzi, że Lenin działał tylko w rosyjskim ru-

chu robotniczym i że interesował się tylko sprawami rosyjskimi.

Z tymi wersjami polemizuje autor artykułu podając liczne fakty świadczące o czynnym zaangażowaniu się Lenina w walce z oportunizmem i rewizjonizmem w niemieckim ruchu robotniczym.

Republika Weimarska

SONJA STRIGNITZ: Die aktive Teilnahme ehemaliger deutscher Kriegsgefangener an der Oktoberrevolution 1917 und an den Kämpfen des Bürgerkrieges 1918—1922. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft“ 1960, H. 1, s. 129—143.

Autorka przedstawia udział byłych niemieckich jeńców wojennych w Wielkiej Rewolucji Październikowej i wojnie domowej, podając wiele interesujących faktów i cyfr. Punktem wyjścia dla badań autorki był zjazd żyjących jeszcze uczestników, który odbył się w dniach od 9 do 21 marca 1959 r. w Brandenburgu.

GOTTHARD JASPER (wyd.): Zur innerpolitischen Lage in Deutschland im Herbst 1929. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte“ 1960, H. 3, s. 280—289.

Jasper wydał wraz z krótkim komentarzem memoriał ministra spraw wewnętrznych Republiki Weimarskiej Severinga. Memoriał ten został napisany w celu uzasadnienia projektu ustawy o ochronie republiki i przekazany członkom komisji prawnej parlamentu, a także wszystkim krajom Republiki Weimarskiej. Wyżej wymieniony dokument daje pewne pojęcie o sytuacji wewnętrzno-politycznej w Republice Weimarskiej i o sposobach prowadzenia walk politycznych w owym czasie.

Niemcy hitlerowskie

PETER GRAF KIELMANSEGG: Die Militärpolitische Tragweite der Hossbach-Besprechung. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte“ 1960, H. 3, s. 268—275.

Na pytanie czy istniał związek między naradą w dniu 5 XI 1937 znanej z tzw.

protokołu Hossbacha (w której Hitler wyjawiał naczelnym dowódcą wojskowym swoje agresywne cele) a dymisją generała Fritscha, autor odpowiada twierdząco, w przeciwieństwie do Hermann Gackenhofa, Reichskanzlei, 5. Nov. 1937. Forschungen zu Staat und Verfassung. Festgabe für Fritz Hartung, Berlin 1959, s. 459 i n.

WALTER STUBBE: In Memoriam Albrecht Haushofer. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte“ 1960, H. 3, s. 236—256.

Wspomnienia Stubbego mają na celu wykazanie wrogości Albrechta Haushofera do hitleryzmu. Autor, bliski współpracownik Haushofera, sugeruje, iż wrogość ta była natury zasadniczej, co jest małoprzekonywujące właśnie w stosunku do osoby Haushofera, przedstawiciela owej specyficznej nauki „geopolityki”, której celem było naukowe uzasadnianie planów ekspansji imperializmu niemieckiego. Istotne natomiast znaczenie mają 3 załączone nie opublikowane dotychczas dokumenty, które rzucają pewne światło na nie wyjaśniony w pełni lot zastępcy Hitlera Rudolfa Hessa do W. Brytanii w maju 1941 r.

H. G. ADLER: Selbstverwaltung und Widerstand in den Konzentrationslagern der SS. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte“ 1960, H. 3, s. 221—236.

Materiał, na którym oparł się autor artykułu, nie wykracza wprawdzie poza ogłoszone wspomnienia więźniów, jednak już samo zestawienie rozproszonych faktów dało bardzo pozytywny rezultat. Otrzymaliśmy niezwykle interesujący obraz przedstawiający działanie samorządu i ruchu oporu zorganizowanego przez więźniów w hitlerowskich obozach koncentracyjnych.

KLAUS DROBISCH: Der Freundeskreis Himmler. Ein Beispiel für die Unterordnung der Nazipartei und des faschistischen Staatsapparates durch die Finanzoligarchie. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft“ 1960, H. 2, s. 304—327.

Powiązania między przedstawicielami wielkiego przemysłu niemieckiego a organizacją SS są stosunkowo mało znane. Przykładem tych powiązań jest tzw. „Koło przyjaciół naczelnego dowódcy SS Himmlera”, o którym traktuje artykuł Drobischa. Członkami tego koła było ponad 40 osób reprezentujących wszystkie największe koncerny i banki niemieckie. Ich dotacje przekraczały milionowe sumy. SS rewanżowała się swoim ofiarodawcom dostarczaniem więźniów z obozów koncentracyjnych do niewolniczej pracy w ich zakładach. Artykuł udokumentowany jest literaturą i dokumentami, głównie norymberskimi.

LOTHAR BERTHOLD: Der Kampf der Kommunistischen Partei Deutschlands gegen den drohenden Krieg. Die Berner Konferenz. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” 1960, H. 3, s. 583—598.

W Bernie obradowała w dniach od 30 I do 1 II 1939 r. konferencja Komunistycznej Partii Niemiec, która wezwała naród niemiecki do walki o pokój i do walki z reżimem hitlerowskim w ramach frontu ludowego. Artykuł przedstawia sporo faktów świadczących o tym, iż wytyczne konferencji były realizowane przez niemieckich robotników, czy to w formie zintensyfikowanej propagandy, czy nawet przez sabotaż w przemyśle. Mówią o tym przytoczone przez autora sprawozdania Gestapo.

„Der Überfall Hitlerdeutschlands auf Dänemark und Norwegen”. Unternehmen Weserübung. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” 1960, H. 3, s. 677—695.

Artykuł niniejszy jest dziełem czterech autorów: Gerharda Förstera, Heinza Helmertha, Helmuta Otto i Helmuta Schmittera, którzy zdecydowanie odrzucają szezroną w historiografii zachodniemieckiej tezę o prewencyjnym charakterze napaści na Norwegię. Tezę tę reprezentuje głównie Walther Hubatsch, Die deutsche Besetzung von Dänemark und Norwegen 1940. Autorzy podkreślają, iż teza ta została odrzucona również przez Trybunał Norymberski.

WALTHER HUBATSCH: Diplomatische Beziehungen Deutschlands zu Skandinavien unter dem Schatten des Zweiten Weltkrieges. „Zeitschrift für Ostforschung” 1960, H. 2/3, s. 161—184.

Hubatsch daje bardzo zwięzły zarys stosunków dyplomatycznych między Niemcami a poszczególnymi krajami skandynawskimi w okresie II wojny światowej. Zarys ten jest bardzo powierzchowny, mimo iż autor korzystał z nie opublikowanych dokumentów z archiwum Niemieckiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Hubatsch eliminuje całkowicie sprawę działań wojennych. Poza tym wiele jego stwierdzeń jest mało przekonywujących a nawet tendencyjnych. Autor uważa np. że zasługą starych dyplomatów niemieckich jest fakt, iż w Danii nie powstał rząd quislingowski.

SIEGFRIED THOMAS: Zu den sowjetisch-französischen Beziehungen während des Zweiten Weltkrieges (1941—1945). „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” 1960, H. 1, s. 143—156.

Thomas przedstawił historię stosunków francusko-radzieckich, a właściwie stosunków między Zw. Radzieckim a Komitetem Wolnych Francuzów, na podstawie niedawno wydanych radzieckich dokumentów dyplomatycznych: „Sowietско-французские отношения во время Великой Отечественной войны, 1941—1945”. Moskwa 1959, s. 551.

Radzieckie dokumenty rzucają poza tym wiele światła na stosunki Komitetu Wolnych Francuzów z krajami anglosaskimi, które jak wiadomo nie były najlepsze.

Niemcy po 1945 roku

JAN SOLTÁ: Aus der Tätigkeit des Arbeitsbereichs Geschichte des Instituts für sorbische Volksforschung. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” 1960, H. 1, s. 175—181.

Jest to sprawozdanie z dokonanych i planowanych prac Wydziału Historycznego Łużyckiego Instytutu Ludoznawczego. W załączeniu znajduje się biblio-

grafia wydrukowanych prac, których ilość świadczy o stałym rozwoju i dużym rozmachu pracy Instytutu.

STEFAN DOERNBERG: Die volksdemokratische Revolution auf dem Gebiet der DDR und die Lösung der Lebensfragen der deutschen Nation. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft“ 1960, H. 3, s. 531—556.

Doernberg zajmuje się sprawą społeczno-ekonomicznej przebudowy w NRF i wszystkimi stąd wynikającymi konsekwencjami społecznymi, gospodarczymi i politycznymi.

S. TULPANOW: Sowjetische Deutschlandpolitik seit 1945. „Deutsche Aussenpolitik“ nr 5/1960, s. 480—492.

Artykuł dotyczy w większej części pierwszych lat powojennych. Na tle polityki mocarstw zachodnich, a zwłaszcza Stanów Zjednoczonych w Niemczech, przedstawiono działalność Związku Radzieckiego jako jednego z czterech państw okupacyjnych. Autor omawia szczegółowo radzieckie propozycje wysunięte na konferencji ministrów spraw zagranicznych w Moskwie w 1947 r. dotyczące prowizorycznego rządu niemieckiego. Propozycje te nie zostały przez Zachód zaakceptowane. Ze swej strony delegacja amerykańska wysunęła wówczas projekt powołania Rady Narodowej. W skład tej Rady mieli wchodzić ludzie, którzy albo w przeszłości współpracowali z reżimem hitlerowskim, względnie dzia-

lali w wywiadzie w czasie minionej wojny. Oczywiście nie doszło do porozumienia. Z biegiem lat powstały dwa państwa niemieckie, co niezwykle komplikuje problem niemiecki. We wnioskach autor wskazuje, że nie państwa socjalistyczne, ale Zachód jest zainteresowany w utrzymaniu *status quo*.

R. HELLBORN: Die Bonner These des begrenzten Krieges. „Deutsche Aussenpolitik“ nr 6/1950, s. 602—617.

Ształy wojskowe Paktu Atlantycznego opracowują stale nowe koncepcje strategiczne na wypadek konfliktu zbrojnego. Jednym z takich wariantów jest tzw. wojna ograniczona terytorialnie. Jej praktyczna realizacja mogłaby mieć miejsce w postaci agresji NRF na NRD. Omówieniem tej koncepcji ze szczególnym uwzględnieniem broni atomowej i raketowej zajmuje się właśnie Hellborn. Nierealność ograniczenia wojny tylko do dwóch państw niemieckich potwierdza fakt członkostwa NRD w Układzie Warszawskim, który przewiduje, że agresja na jakiegokolwiek państwo członka tego układu nakłada na inne państwa członkowskie obowiązek niesienia pomocy napadniętemu. Potwierdziła to Deklaracja z 4 lutego 1960 r. podpisana przez państwa będące członkami Układu Warszawskiego. Oczywiście wobec tego tzw. „ograniczona” wojna obu państw niemieckich przybrałaby charakter wojny światowej.

Zestawili: Z. K. i J. M.